THE ISRAELITE PRESS in Western Canada. The only Jewish Newspaper

דאָס אידישע וואָרט

Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

די רעזולטאטן פון דער ווייץ קאנפערענץ

אויב עס זיינען געווען אזעלכע וואָס האָבן דערוואַרט אז די ווייץ קאָנפערענץ אין לאָנדאָן זאָל אויפ'ן אָרט לייזן דאָס פּראָבלעם פון די ווייץ־עקספּאָרטירנדיקע לענדער, וועלן זיי זיכער אנטוישט ווערן פון די רעזולטאטן פון דער קאָנפערענץ: זי האָט ניט געפונען קיין מיטלען ווי צו העכערן די פּרייזן פון ווייץ ניט נאָר פאַר דער באַלדיקער צוקונפט, נאָר אויך פאַר דער ווייטערדיקער צוקונפט.

עס זעט אָבער אויס, אז עס זיינען באמת געווען ווייניק אזעלכע אָפּטימיסטן וואָס האָבן פון דער קאָנפערענץ דערוואַרטעט באַלדיקע ממשות־דיקע רעזולטאטן. אין בעסטן פאַל האָט מען פון איר דערוואַרטעט בלויז א שריט צו א געוויסער פאַרשטענדעניש, וואָס זאָל כאָטש עטוואָס פאַרקלענערן דעם כאָאָס אויפ'ן ווייץ מאַרק און וואָס זאָל געבן האָפענונגען אויף מעגלאכע ווייטערדיקע פאַרשטענדעניש צווישן די ווייץ־עקספּאָרטירנדיקע לענדער.

די ווייץ קאָנפערענץ האָט איינגנטלאַך בשום אופן ניט געקאָנט לייזן דאָס ווייץ פּראָבלעם, ווען אפילו די דעלעגאטן פון די פאַרשיידענע לענדער, וואָס פאַרטרעטן פאַרשיידענע און אמפיטסנס קאָנקורירנדיקע אינטערעסן, וואָלטן געקומען אהין מיט דעם בעסטן זויכן און מיט דער גרייטקייט צו פאַר־בונדן איינגענע אינטערעסן פאַר דער זאַך. דער ווייץ קריזיס איז איינגנטלאַך אין דער גרעסטער מאָס בלויז פונם אלגעמיינען עקאָנאָמישן קריזיס וואָס וועדט פאַראורזאַכט פון אים און וואָס באַוויזט אים אויף צוריק. עס קאָן עס ניט זיין קיין לייזונג פונ'ם ווייץ־פּראָבלעם, אָן א גלייכצייטיקער לייזונג פונ'ם קריזיס פּראָבלעם בכלל. און אויב מען קאָן ניט געפינען קיין אָפּזאַץ פאַר דעם איבערפלוס פון אינדוסטריעלע פּראָדוקטן, איז דאָך ניטאָ קיין אור־זאַך פאַרוואָס מען זאָל גראַד פאַר'ן איבערפלוס פון ווייץ, דער געבראָך פון וועלכער איז באַשריינקט פון דעם וויפל מענשן קאָנען אויפעסן, געפינען יאָ אזוי לייכט אן אָפּזאַץ.

וואָס דיקאָנפערענץ וואָלט אונטער באַזונדערס גינסטיקע אומשטענדן אפשר יאָ געקאָנט דערגרייכן, איז אויעקצושטעלן ווייץ כאָאָס אין דער זעלבער אָפּזאַציע אין וועלכער עס געפינען זיך אינדוסטריעלע פּראָדוקטן. די פריידן פון די לעצטע זיינען ניט געפאלן א דאַנק דעם קריזיס אין דער זעלבער פּראָפּאָרציע, ווי ווייץ; און דערווייל איז זייער פּראָדוקציע בכלל פּראָפּיטאַ־בעל פאַר די אינדוסטריאַליסטן און זי גיט א לעבנס־מעגלאַכקייט, מיט א העכערן שדער ניידעריקערן לעבנס־שטייגער, צו אירע ארבעטער, — בעת די פּראָדוקציע פון ווייץ, אויף די עקזיסטירנדיקע פּריידן, ברייגנט בלויז פאַר־לוסטן און גיט ניט אפילו קיין טרוקן שטיק ברויט צו די פּראָדוצירער.

אזא לאַגע איז געשאַפן געוואָרן א דאַנק דעם, וואָס די אינדוסטריע האָט צו טאָן מיט אָרגאַניזירטע קאַפּיטאַליסטן וואָס באַשיצן זייערע פּראָפיטן און מיט אָרגאַניזירטע ארבעטער וואָס קעמפן פאַר זייער לעבנס־שטייגער, און אָט די ביידע כחות האַלטן מער־ווייניקער אָן דעם פּריידן־פלאַך פון זייערע פּראָדוקטן. די הויפּט־לאָסט פונ'ם קריזיס פאַלט אזוי אויפ'ן פּויער און פאַר־מער, וועלכער פּראָדוצירט מער־ווייניקער אינדיווידועל און וועלכער לאָזט זיך צוליב דעם און אנדערע טעמים זייער שווער צו אָרגאַניזירן.

אן אלגעמיינע ווייץ פאַרקויף אָרגאַניזאַציע, אן אלוועלטלאַכער "ווייץ פול", וואָלט אמווייניקסטנס אוועקגעשעלט דעם פאַרמער אין דער זעלבער פּאָזיציע, ווי דעם אינדוסטריאַליסט, — דער פאַרמער וואָלט דורך אזא אָר־גאַניזאַציע געקאָנט פאַרקויפן זיינע ווייץ אויף א פּלאַנמעסיקן אופן, ניט אראָפּשיטנדיק עס אין אומאָרדענונג אויפ'ן ווייץ מאַרק און אזוי דערמאָראַ־ליזירנדיק די פּריידן. דאָס וואָלט נאָך מיט אים ניט געגעבן די געלעגענהייט צו קאָנ־טראָלירן די פּריידן און אָפּזאַצן דעם איבערפלוס, אָבער אמווייניקסטנס וואָלט ער, פאַר דעם וואָס ער האָט אריינגעלייגט אין דער פּראָדוקציע.

אָבער נאָך איידער די קאָנפערענץ איז געעפנט געוואָרן, איז עס געווען באַוואוסט, אז די פאַראייניקטע שטאַטן וועלן זיך קאָטעגאָריש אָפּזאָגן פון וועלכן ס'איז אָפּמאַך וואָס זאָל זיי אריינציען אינ'ם "אייראָפּייאישן פלאַנ־טער", דאָס הייסט, זיי וועלן ניט איינגיין אויף א קאָנטראַקט וואָס זאָל באַ־שריינקען זייער פריהייט פון האַנדל אויפ'ן וועלט מאַרק.

וואָס אמעריקע וואָלט יאָ געוואָלט, איז צו באַשריינקען די ווייץ פּראָ־דוקציע. זי איז איינגנטלאַך ביי זיך אליין פאַראינטערעסירט צו צווינגען די פאַרמערס צו פּראָדוצירן בלויז פאַר'ן אינערלאַכן געברויך. וואָס וואָלט איר געגעבן די געלעגנהייט צו פאַרבעסערן דעם פאַרמערס לאַגע דורך א קינסט־לאַכער העכערונג פון די פּריידן דורך א טאַריפן באַריע.

אָבער אז אזא פּלאַן קאָן מען דורך קיין קינסטלאַכע מיטלען ניט דורכ־פירן, אנערקענט מען אפילו אין די פאַראייניקטע שטאַטן גופא. דאָרטן האָט מען חדשים לאַנג אָנגעפירט א פּראָפּאַגאַנדע צווישן די אַמעריקאַנער פאַרמערס, אז מען זאָל אויסשניידן די שטחים פאַרזייט מיט ווייץ, און די רעגירונג האָט געוואָרנט די פאַרמערס, אז די רעגירונגס פאַרם ביורא וועט גאָרנישט ניט טאָן פאַר'ן לויפנדיקן יאָר, איבערלאָזנדיק די פאַרמערס צו זייער אייגענעם גורל אויפ'ן ווייץ מאַרק. ניט געקוקט אָבער אויף דעם אלעמען, איז די אָפּשאַצונג פונ'ם ווינטערדיקן ווייץ שניט דאָס יאָר אויף פופצן מיליאָן בושל העכער, ווי לעצטן יאָר.

עס וועט זיין גאַנץ נאַטירלאַך, אז די פאַרמערס אליין, ווען זיי זאָלן זיך נאָכאמאָל און ווידעראמאָל איבערצייגן, אז עס לוינט זיך ניט צו זייען קיין ווייץ, וועלן ביסלאַכווייז במילא פאַרקלענערן די פאַרזייטע שטחים. דאָס קאָן אָבער ניט דערגרייכט ווערן דורך קיין אינטערנאַציאָנאַלע אָפּמאַכן.

אגב איז עס אין פאַראויס געווען זיכער, אז אמעריקעס פּלאַן קאָן ניט אָנגענומען ווערן פון אייניקע אנדערע לענדער, ווי פון קאַנאַדע, למשל, ווע־מעס עלעמענטאַרע אינדוסטריע איז ווייץ. און באַזונדערס איז עס געווען זיכער, אז סאָוועט רוסלאַנד וועט ניט איינגיין אויף אזא פּלאַן, ווייל דאָס וואָלט געגאַנגען לחיפוך פון איר גאַנצער עקאָנאָמישער פּאָליטיק צו פאַרגרעסערן איר פּראָדוקציע וויפל ס'איז נאָר מעגלאַך אויף אלע געביטן.

די קאָנפערענץ האָט דערפאַר ניט געקאָנט דערגרייכן קיין שום ממשות־דיקע רעזולטאַטן, וואָס זאָלן האָבן א וועלכע אַדער שפּע־טערדיקער ווירקונג אויף די פריידן פון ווייץ.

אָבער איינגאַנצן איז די ארבעט פון דער קאָנפערענץ ניט געגאַנגען פאַרלאָרן. זאָל געשאַפן ווערן די קאָמיסיע וואָס די קאָנפערענץ האָט באַשטימט וועט זי דערפיין א וויכטיקע פונקציע און וועט צושטעלן אינפאָרמאַציעס, מיט וועלכע די ווייץ עקספּאָרטירנדיקע לענדער וועלן זיך קאָנען באַנוצן ניט אָן רע־זולטאַטן.

די איינפאַכע פון דער דאָזיקער קאָמיסיע וועט אָבער זיין ניט בלויז צו געבן אינפאָרמאַציעס, — אן ארבעט וואָס ווערט שוין אין א גרויסער מאָס געטאָן פון דעם אגריקולטורעלן אינסטיטוט אין רוים, נאָר זי וועט אויך דאַרפן זוכן מיטלען ווי צו פאַרגרעסערן דעם אלוועלטלאַכן געברויך פון ווייץ און אפשר אויך אָנצייכענען נייע מערק פאַר דעם פּראָדוקט.

יעדנפאַלס, איז דאָ געפונען געוואָרן כאָטש איין קליינער געביט, וואו די ווייץ עקספּאָרטירנדיקע לענדער האָבן זיך געקאָנט צוזאַמענקומען. די לאַ־גע פון דעם פאַרמער וועט פון דעם ניט פאַרבעסערט ווערן. אָבער אויסזיכטן זיינען פאַרט דאָ, אז שפּעטער וועט מען זיך קאָנען אפשר צוזאַמנריידן אויף ברייטערע פּלענער.

דער א"ר פּאַוויליאָן אויף דער אינטערנאַציאָנאַלער קאָלאָניאַל־אויסשטעלונג

(ספּעציעל פאַר ד. "א. וו. דורך "איטא")

פון י. שעכטמאַן

פראַנקרייך איז, נאָך ענגלאַנד, די גרעס־טע קאָלאָניאַל מלוכה אין דער וועלט. די ציטן פון דער שאַרפער קאָנקורענץ אויפן געביט פון דער קאָלאָניאַל פּאָליטיק צווי־שען ענגלאַנד און פראַנקרייך זיינען אויצ, ברוך השם, פאַרביי. אָבער א טיפע און באַהאַלטענע אַמביציע באַשטימט נאָך היינט אין א גרויסער מאָס פראַנקרייכס פּאָליטישע ליניע בנוגע אירע קאָלאָניעס. פראַנקרייך וויל כסדר באַווייזן, אז אויף אירע קאָלאָניאַלע דערגרייכונגען, אירע קאָלאָניאַלע אויסשטעלונגען, שטייען ניט אָפּ פון די ענגלישע. און באַלד נאָך דעם ווי ענגלאַנד האָט אָרגאַניזירט אין וועמבלי די באַמת גראַנדיעזע און אינ־פּאַזאַנטע קאָלאָניאַלע וועלט־אויסשטע־לונג, איז אין די פראַנצויזישע קאָלאָני־אַל פּאַליטישע קרייזן געווארן דער גראַנק צו ענטפערן אויף דער דאָזיקער מעכטיקער דעמאָנסטראַציע פון דעם ענג־לישן קאָלאָניאַלן זשעני מיט א מין "רע־וועגדזש" אויסשטעלונג, וואָס זאָל דער מאַנסטרירן פאַר דער גאַנצער וועלט, אז אויף פראַנקרייך איז א פירנדער כוח אין דער קאָלאָניאַל פּאָליטיק און אז אויף זי האָט זיך מיט וואָס גרויס צו האַלטן. אינדאָ־כינא, מאַראָנאָקאָר, טוניס, אַל־זשיר, מאַראָקאָ — אויף דאָס אַלץ האָט פראַנקרייך א גרונט שטאָלץ צו זיין, און זי וויל אין אַן "אייגענער" אויסשטעלונג צו וויזן אירע שענסטע קאָלאָניעס אין דעם גינסטיקסטן ליכט. און שוין אין משך פון עטלאַכע יאָר ווערן אין דער שטיל געפירט גרויסע צוגרייטונגס אַרבעטן אין דעם קאָלאָניאַל וועגנסגעער וואָלד, דריי קילאָמעטער פון פאַריז, אויף א שטח פון 1,100.000 קוביק מעטער. א ספּע־ציעלער קאָמיטעט, בראש מיט'ן באַקאַנטן מאַראָשאַל ליאָטיי, דעם געוועזענעם מיליי־טער גובערנאַטאָר פון מאַראָקאָ, האָט אויס נעאַרבעט א גראַנדיעזן פּלאַן. אז ווי דורך א כישוף איז אויסגעוואַקסן לעבן פאַריז א בונטע, איינגאַרטיקע, אזיאַטיש־אַפּרי־קאַנישע וועלט, מיט טעמפּלען און שלעס־סער, מיט א פאַנטאַסטישער אַריענטאַלי־שער אַרכיטעקטור — ווי א בילד פון איין טויזנט און איין נאַכט.

צווישן די אלע פּראַכט געביידעס, אויף וועלכע דער פראַנצויזישער שטאַט האָט אויסגענעבן קאָלאָסאַלע סומעס, וועט דער אַרץ־ישראַל פּאַוויליאָן זעלבסטפאַרשטענ־לאַך ניט קאָנען אויסנעמען מיט זיין גרויסקייט און רייכקייט. אַרץ־ישראַל איז אַן ענגלישע מאַנדאַטן לאַנד, אָבער די ענגלישע רעגירונג האָט זעלבסטפאַר־שטענדלאַך ניט געליינט קיין פינגער אין קאָלט וואַסער און קיין אין אייגן פעני ניט אויסגענעבן כדי אויסצובויען אַ פּאַלעס־טינע פּאַוויליאָן אויף דער פאַלעסטינער קאָלאָניאַל אויסשטעלונג. אויך דער צייוניס־טישע אָרגאַניזאַציע און די אידישע אגענ־טור אלס אזעלכע האָבן ניט געפונען קיין געלט כדי מעגלאַך צו מאַכן די שאַפונג פון אזא פּאַוויליאָן. און אויב אַרץ־ישראַל וועט דאָך זיין פאַרטראָטן אויף דער אַל־וועלטלאַכער דעמאָנסטראַציע פון די קאָ־לאָניאַלע דערגרייכונגען איז דאָס כמעט אויסשליסלאַך א דאַנק דער פערזענלאַכער איניציאַטיוו פון דעם באַקאַנטן איבערגע־געבענעם פריינט פון דער אידישער נאַ־ציאָנאַלער היים אין אַרץ־ישראַל, דעם פּראָנצויזישן סענאַטאָר, געוועזענעם מי־ניסטער, זשוסטען גאָדאַר. זשוסטען גאָ־דאַר איז דער פּאַרזיצנדער פון דער גע־לעשאַפט פראַנק־פאַלעסטין, און לויט זיין איניציאַטאַוו האָט דעם פּאַטראָנאַזש איבער דעם אַרץ־ישראַל פּאַוויליאָן אי־בערגענומען די האַנדלס קאָמערס ביי דער דאָזיקער געזעלשאַפט. זשוסטען גאָ־דאַרן איז אויך געלונגען צוציען צו דעם פּאַטראָנאַזש קאָמיטעט געוויסע רייכע און איינפלוסרייכע פּראַנצויזיש אידישע קרייזן און אויך די פאַרטרעטער פון דעם "אליאַנס איזראַעליט אוניווערסעל" און דער אידישער קאָנסיסטאָריע פון פראַנקרייך. דעם גרעסטן טייל פון די מיטלען, וואָס זיינען נויטיק געווען פאַר דער שאַפונג האָט — אויך א דאַנק דער השתדלות פון זשוסטען גאָדאַר — געגעבן דער "פּאַטער פון דער אידישער קאָלאָ־ניזאַציע אין אַרץ־ישראַל", דער אלטער באַראָן עדמונד ראָטשילד.

די קאָלאָניאַל אויסשטעלונג איז נאָך ניט געעפנט. פיבערהאַפט ארבעט מען אין אלע פּאַוויליאָנען, כדי באַציימנס צו אַראַנזשירן אלע נויטיקע חכנות און כדי מען זאָל קאָנען דעם זעקסטן מאַי אָפּי־ציעל עפענען די טוערן פון דער אויס־שטעלונג. אויף דער אַרץ־ישראַל פּאַוויליי־אָן איז נאָך ענטגילטיק ניט פאַרטיק, אָבער ביים באַווץ פון דער אויסשטעלונג באַמערקט מען שוין זיין געביידע, וואָס איז שוין כמעט פאַרטיק. דער אַרכיטעק־טאָר, וועלכער האָט אויסגעאַרבעט דעם פּלאַן פון דעם פּאַוויליאָן, האָט אויסגע־וויילט פאַר אים אן איינגאַרטיקן סימ־באָל: דער פּאַוויליאָן וועט האָבן די פאָרם פון קבר רחל. א סך האָבן זיך אפילו געוואונדערט: פאַרוואָס גראַד קבר רחל? איז דען דאָס א פאַסנדער סימ־באָל פאַר דער זיך אויפבויענדער אַרץ־ישראַל, פאַר א פּאַוויליאָן, וואָס מוז גע־בען א פאַרשטעלונג וועגן דער אידישער ארבעט און דער אידישער שאַפונג? מענ־שען, וואָס שטייען נאָענט צו דער זאַך, ענטפערן אויף דער קשיה אזוי: דאָס איז א סימבאָל פון דעם, ווי אזוי די אידן מאַכן פון א וויסטן און פאַרנאַכלעסיקן לאַנד, פון א לאַנד א קבר, א טעמפּל פון ארבעט און שאַפונג. אָבער גיי דערקלער דעם דאָזיקן טיפן סימבאָל א דורכשניט־לאַכן באַזוכער פון דער אויסשטעלונג! עד וועט געווים האָבן די פאַרשטעלונג, אז אַרץ־ישראַל איז נאָך ביי היינט א היס־טאָרישער, רעמיניסאַנץ, א לאַנד פון דיינקמעלער און הייליקע קברים.

אינ'ם פּאַוויליאָן גופא הערשט נאָך דערוויל תהו ובהו. אינטעליגענטע אַר־בעטער פאַרגעדיקן זיין אויסבויאונג. דער אַרץ־ישראַל קינסטלער סאַפּאַזשניקאָוו, וועמען דער אַרץ־ישראַל־דיקער אויסשטע־לונג קאָמיטעט און די רעדאַקציע פון "מסחר ותעשיה" האָבן אָנפאַרטרויט די קינסטלערישע אויספּצונג פון דעם פּאַ־וויליאָן, דרייט זיך ארום אין די לייטיקע זאַלן און ארבעט אויס אנטגילטיק דעם פּראָיעקט פון די קיאָסקן, אויך די ציוניס־טישע אָרגאַניזאַציע און די אידישע אגענ־טור אלס אזעלכע האָבן ניט געפונען קיין געלט כדי מעגלאַך צו מאַכן די שאַפונג פון אזא פּאַוויליאָן. און אויב אַרץ־ישראַל וועט דאָך זיין פאַרטראָטן אויף דער אַל־וועלטלאַכער דעמאָנסטראַציע פון די קאָ־לאָניאַלע דערגרייכונגען איז דאָס כמעט אויסשליסלאַך א דאַנק דער פערזענלאַכער איניציאַטיוו פון דעם באַקאַנטן איבערגע־געבענעם פריינט פון דער אידישער נאַ־ציאָנאַלער היים אין אַרץ־ישראַל, דעם פּראָנצויזישן סענאַטאָר, געוועזענעם מי־ניסטער, זשוסטען גאָדאַר. זשוסטען גאָ־דאַר איז דער פּאַרזיצנדער פון דער גע־לעשאַפט פראַנק־פאַלעסטין, און לויט זיין איניציאַטאַוו האָט דעם פּאַטראָנאַזש איבער דעם אַרץ־ישראַל פּאַוויליאָן אי־בערגענומען די האַנדלס קאָמערס ביי דער דאָזיקער געזעלשאַפט. זשוסטען גאָ־דאַרן איז אויך געלונגען צוציען צו דעם פּאַטראָנאַזש קאָמיטעט געוויסע רייכע און איינפלוסרייכע פּראַנצויזיש אידישע קרייזן און אויך די פאַרטרעטער פון דעם "אליאַנס איזראַעליט אוניווערסעל" און פון דער אידישער קאָנסיסטאָריע פון פראַנקרייך. דעם גרעסטן טייל פון די מיטלען, וואָס זיינען נויטיק געווען פאַר דער שאַפונג האָט — אויך א דאַנק דער השתדלות פון זשוסטען גאָדאַר — געגעבן דער "פּאַטער פון דער אידישער קאָלאָ־ניזאַציע אין אַרץ־ישראַל", דער אלטער באַראָן עדמונד ראָטשילד.

די קאָלאָניאַל אויסשטעלונג איז נאָך ניט געעפנט. פיבערהאַפט ארבעט מען אין אלע פּאַוויליאָנען, כדי באַציימנס צו אַראַנזשירן אלע נויטיקע חכנות און כדי מען זאָל קאָנען דעם זעקסטן מאַי אָפּי־ציעל עפענען די טוערן פון דער אויס־שטעלונג. אויף דער אַרץ־ישראַל פּאַוויליי־אָן איז נאָך ענטגילטיק ניט פאַרטיק, אָבער ביים באַווץ פון דער אויסשטעלונג איז שו